

recenze
a zprávy
o knihách

VELKÁ SPOLEČNOST

Jindřich Volek, *Velká společnost* L. B. Johnsona. Svoboda Praha 1967, 129 str.

Možnost získat informace o problematice Spojených států amerických není pro českého čtenáře v posledních letech již tak vzácná. Práce historiků (N. N. Inozemcev, J. Volek), vojáků (O. Mahler, H. Kahn), sociologů (I. Dubská), publicistů (P. Tvaroh, D. Pokorný) nebo spisovatelů (M. Holub) a články a studie řady dalších umožňují alespoň zprostředkovaně se seznámit s problematikou této světové velmoci, která pro běžný styk je pro většinu z nás velmi vzdálená. V poslední době k těmto pohledům přibyl další příspěvek historika J. Volka, který se v knižnici Abeceda mezinárodních vztahů (v jednom z jejích závěrečných svazků) zabývá vnitřní politikou — a řekněme hned, že vcelku úspěšně — amerických presidentů J. F. Kennedyho a L. B. Johnsona.

Autor si jako hlavní téma zvolil „Velkou společnost“ nynějšího presidenta, který se chtěl i názvem své politiky odlišit od svého předchůdce. Volek chtěl především „vyložit otázky vnitřní, hospodářské, sociální a především politické situace s důrazem na rozbor koncepce Velké společnosti“ (str. 9). Pokud jde o původ názvu (str. 10, 11), chtěl bych upozornit na zajímavou práci kolektivu pracovníků moskevského IMEMO,¹⁾ kde autoři na str. 31 připomínají zmínky o Velké společnosti již v roce 1914 (kniha Grahama Wallace), ale především teoretický podklad pro Johnsonův program vidí v práci prof. Galbraitha *The Affluent Society*.

V první části práce se Volek věnoval hospodářskému vývoji USA v období Kennedyho vlády, přičemž zdůraznil dlouhodobou konjunkturní křivku, která i po Johnsonově nástupu do úřadu neustále stoupala. V podstatě popisem vývoje některých stránek americké ekonomiky ukazuje autor rub a líc tzv. Johnsonova „hospodářského zázraku“, jak sami tento vývoj nazvali presidentovi hospodářští poradci. Do ledna

1966 (do tohoto období byly autoru při psaní dostupny přehledy a statistiky) trvala tato konjunktura 59 měsíců, což znamenalo nejdelší období v poválečném americkém hospodářství vůbec. Volek si pak všímá nejen skepticismu, který se začíná ozývat mezi americkými odborníky, pokud jde o délku trvání těchto hospodářských úspěchů (zatím v době vydání publikace se protáhly o další rok), ale také některých problémů, které se za celkovými statistikami skrývají. I když se prozatím americké vládě daří překonávat tyto problémy (v usměrňování investic, otázky zlatých zásob a postavení dolaru, v zemědělství) „a celý hospodářský systém regulovat... je schopna utlumit a někdy i potlačit pouze vnější negativní jevy živelného samohybu amerického hospodářství“ (str. 29). Je škoda, že se autor pro nedostatek místa v této první části své práce kromě pasáží v podstatě ilustrujících danou tematiku nedostal k vlastnímu rozboru těchto jevů a jejich politických důsledků v životě americké společnosti. Jde o vlivy jak na strukturu společnosti, tak především na větší diferenciaci mezi jednotlivými sociálními vrstvami, z nichž vrstvy s nízkými příjmy se neustále rozšiřují a zaostávají. Autor tyto otázky sice nepřechází (str. 47–52), ale omezuje se jen na statistiky z různých let a míst a z různých pramenů.

Celá první kapitola se přesto stala autorovi odrazovým můstkem k vylíčení způsobu, jakým se hospodářské a sociální problémy snažil řešit president Kennedy a jaké dědictví Johnson převzal. Rozebírá neoliberální mýtus o „státu blahobytu“ a na základě prací A. M. Schlesingera *Politics of Hope*, H. H. Humpreya *The Cause in Mankind* a profesorů D. W. Brogana a D. V. Verneye *Political Patterns in Today's*

¹⁾ *Politické a sociální život v SSSR*, Nauka, Moskva 1966, 296 str.

World vysvětluje základní pojmy a obecné koncepce, které také ovlivňovaly myšlení odborné americké veřejnosti a de facto přispěly k vytvoření podmínek, za nichž J. F. Kennedy přistoupil k realizování svého programu. Velmi správně poukazuje na skutečnost, že významným pracovníkem při tom byla též tradice a podobnost těchto koncepcí s programem Rooseveltova „Nového údeľu“ z třicátých let (str. 57-60). Jako hlavní problém teorií, kterým věnuje značné místo, vidí autor vztah mezi soukromými a veřejnými zájmy a úlohu státu v regulaci hospodářského vývoje. Kennedy při realizaci svých plánů vyhlášených v roce 1960 a 1961 a nazvaných koncepcí „Nových hranic“ požadoval, aby „Amerika byla modelem harmonických vztahů celému světu“. Volek k tomu podotýká, že Kennedyho domácí program byl především odvozen od zahraničního programu „Nových hranic“ a v podstatě představoval „linii, která vycházela z přesvědčení, že Spojené státy jsou s to čelit výzvám 60. let, jestliže se stanou mocensky silné, hospodářsky prosperující a politicky stabilní“ (str. 68). Postoj amerických politických a mocenských kruhů však nebyl jednoznačně na straně Kennedyho. Projevilo se to především v Kongresu, kde řada návrhů zákonů směřujících ke zlepšení sociální, politické a hospodářské situace uvnitř USA nebyla vůbec projednávána, ale byla přímo bojkotována.

Po charakteristice Johnsonovy osobnosti a jeho rozdílnosti od jeho předchůdce dostává se Volek konečně na str. 89 k otázkám Johnsonovy „Velké společnosti“. I zde, zachovávaje chronologický postup, vyjmenovává některá opatření, která zahrnuje pod tento pojem. Domnívám se však, že nehlédě na určitou nepřehlednost autor spojuje výklad věcí, které by potřebovaly vyloužit systematictější a s určitým nadhledem.

Především je autor nedůsledný v tom, jak vůbec ve své práci charakterizuje Johnsonovu „Velkou společnost“. Co je to? Víze (str. 12), mýtus (str. 13), balík zákonů (str. 92), konstrukce (str. 95), grandiózní budova (str. 97), pompézní obraz (str. 101), politický kurs (str. 108), koncepce (str. 125) a nebo program, což bude nejspřávnější? (Str. 10, 11, 107, 115.) Tím chci jenom ukázat že „Velká společnost“ jako program není v knize celkově charakterizována, nikde není souhrnně řečeno, v čem záleží, a navíc se velmi nesystematicky proplétá obsah, nástroje a orgány, které tento obsah mají uskutečňovat. S tím se prolíná i postoj těch, kterým je tento program určen, kritický postoj jeho odpůrců, a konečně prvá hodnocení, která

se za dvouleté působení tohoto programu také již vyskytla.

Pokud jde o obsah, zahrnuje dosavadní program „Velké společnosti“ pomoc federální vlády v oblasti války proti chudobě, zdravotnictví, bydlení a vzdělání. Pro úplnost uvádím, že mezi nejvýznamnější přijaté zákony patří zákon o občanských právech (podepsán 2. 7. 1964), zákon o válce proti chudobě (20. 8. 1964 a 25. 9. 1965), zákon na ochranu přírody (3. 9. 1964), zákon pomoci Apalačské oblasti (3. 3. 1965), zákon o pomoci zbedačelým oblastem (26. 8. 1964), rozšíření volebního práva černochů (6. 8. 1965), zákon o zdravotní péči pro starší osoby (30. 7. 1965), zákon o programu výstavby bytů (10. 8. 1965) spolu se zřízením nového departmentu pro bydlení a rozvoj měst (v čele s prvním ministrem-černochem), zákon o rozšíření federální pomoci základním školám (11. 4. 1965), a kolejí (21. 10. 1965) a jejich zajišťování ve federálním rozpočtu.

Bylo by užitečné, kdyby v příloze autor promítl tuto zákonodárnou činnost do tabulky, která by ukazovala výši přidělených dolarových částek z rozpočtu v letech 1964, 1965 a 1966. Je možno sice namítnout, že to vše čtenář v knížce nalezne, ovšem nikoliv systematicky utříděno. Podle mého názoru je nedostatek rovněž to, že autor k vlastní charakteristice obsahu a cílů programu málo využil projevů L. B. Johnsona na toto téma. Je ovšem na obrau autora nutno říci, že v úplnosti jsou dokumenty k vnitřní politice USA v Československu k dosažení mnohem obtížnější než k zahraniční politice.

Práce J. Volka vykazuje základní nedostatek, který je ovšem při sledování a výzkumu americké problematiky u nás obvyklý, totiž nedostatečný rozbor *amerického politického systému*. V dosavadních pracích se jej českoslovenští autoři vždy jen okrajově dotknou, a to buď z hlediska své dílčí problematiky nebo z hlediska své vědní disciplíny a zaměření, s nímž k této látce přistupují. Je tomu tak především při líčení zahraničně politických a hospodářských problémů. Sama recenzovaná práce si tento úkol také neklade, nicméně pomáhá čtenáři osvětlit alespoň některé otázky v této oblasti, například při popisu politické činnosti L. B. Johnsona a jeho úkolů jako vicepresidenta (str. 78) a dále složení jeho osobního štábu v Bílém domě a kabinetu, tj. státních tajemníků a šéfu specializovaných agencí (str. 93).

V práci samozřejmě nemohl být ještě dostatečně zvážen vliv americké agrese ve Vietnamu na realizaci programu Velké společnosti. Teprve v době po napsání knihy se začal vliv vojenských výdajů mno-

hom silněji projevovat při krácení rozpočtových prostředků na domácí sociální programy. Projevuje se to ve snižení původní atraktivnosti uvedených Johnsonových zákonů, a především v zesílení kritiky války ve Vietnamu. A to jsou faktory, se kterými musí L. B. Johnson před blízkými se volbami v roce 1968 stále více počítat,

především při hledání východiska z vietnamské války.

Přes uvedené, především metodické nedostatky pokládám práci J. Volka za užitečnou pro široký okruh zájemců o soudobé problémy mezinárodních vztahů, zvláště pak problematiku USA.

KAREL KRÁTKÝ

SOFISTIKA STRATEGIE A POLITIKY

Problems of National Strategy, ed. H. A. Kissinger, New York 1965, 477 str.; *American Defense Policy*, ed. W. W. Posvar, Baltimore 1966, 471 str.

Počet studií a knih věnovaných americké strategii dosáhl v USA již takového rozsahu, že i pro odborníky bylo těžké udržet si základní přehled. Jistě již tento důvod vedl k tomu, že zde nedávno a prakticky současně vyšly dva sborníky s cílem podat pokud možno reprezentativní výběr prací z této oblasti. Jsou samozřejmě rozdíly ve výběru autorů, v uspořádání a zvláště v komentáři editorů obou sborníků.

První sborník vydaný odborníkem centra pro výzkum mezinárodní politiky při Harvardské universitě H. A. Kissingerem naznačuje těžiště svého zaměření již názvem *Problémy národní strategie*. Také druhý sborník má těžiště ve vojenské strategii, i když je uveden poněkud odlišným názvem *Politika americké obrany*. Byl vydán z podnětu Akademie leteckých sil, ale i zde jej připravilo oddělení politické vědy. Jistě také ne náhodou zdůrazňuje úvod, že zkoumanou oblast chápe jako součást politické vědy.

Otázka vztahu mezi strategií a politikou také oba sborníky spojuje především. V této souvislosti vystupuje někdy výrazněji, jindy jen v podtextu další a základnější otázka: vztah mezi politikou a válkou. Není náhodou, že nejen v některých příspěvcích obou sborníků, ale vůbec v celé literatuře týkající se problematiky mezinárodních vztahů se velmi často objevuje jméno známého vojenského teoretika von Clausewitze, a především jeho nejproslulejší teze, že válka je pokračování politiky jinými prostředky. Snad ještě častěji vystupuje Clausewitz zprostředkovaně — a to přes výklad a doplnění V. I. Leninem, případně přes další marxistické práce. Je proto příznačné, že druhý sborník přináší i překlad poměrně rozsáhlé části z dosud nejučenější sovětské kolektivní práce o strategii. Přitom celá tato práce byla ve Spojených státech uveřejněna dokonce ve dvou různých vydáních. Kromě toho vyšla i zvláštní práce *Sovětská strategie na křižovatce*.¹⁾

Zájem o marxistický výklad vztahu války, případně strategie a politiky samozřejmě neznamená, že je v USA přijímán. Naopak cílem všech prací je čelit mu v teorii i praxi. Poučka, původně Clausewitzova, ale i Leninem doplněná, že válka je pokračování politiky jinými, tj. násilnými prostředky, je ovšem v americké odborné literatuře zásadně zkeslována. Nevychází se z toho, že to je základní marxistický výklad vztahu mezi válkou a politikou, vyplývající především z rozborů států vykořisťovatelských společenských soustav a mezi nimi zvláště států imperialistických, ale z tvrzení, že to je návod pro praxi socialistických států a komunistického revolučního hnutí. To znamená použití války jako nástroje politiky. Z tohoto hlediska je také zvláště studována a hodnocena Mao Ce-tungova práce o „vleklé válce“.

A tak zatím co američtí odborníci většinou jsou ochotni přiznat příčinnou souvislost mezi sociálně politickým zřízením a vznikem i vedením války, aplikují ji zcela rozdílným způsobem na socialistické a na kapitalistické země. U socialistických zemí vyvozují nebezpečí války jednoznačně právě z jejich společenského zřízení, avšak souvislost mezi kapitalistickým společensko-politickým systémem a válkou zcela pomíjejí. U společenského zřízení USA pokládají za předem dáno, že je mírumilovné, že nedává podněty k válce a má jen cíle obranné. Oba sborníky však věnují poměrně velkou pozornost mechanice vzájemného vztahu mezi civilními a vojenskými složkami, přičemž zdůrazňují rozhodující úlohu a postavení civilní autority v USA a vidí v ní jednu ze záruk mírumilovnosti.

Hlavním motivem, který spojuje oba sborníky a především příspěvky věnované vlastní strategické problematice, je otázka

¹⁾ A. Wolfe, *Soviet Strategy at the cross-roads* Cambridge 1964.